

Assignatura: **Bases Psicopedagògiques de l'educació en la Diversitat**
Codi: **22014**
Titulació: **Pedagogia**
Professores: **Susana Donada i Eva Bretones**
Telèfon: **935812624 935814077**
Despatx: **G6-252 G6-256**
E-Mail **Susana.donada@uab.es**
Eva.bretones@uab.es

1. CONTRIBUCIÓ DE LA MATÈRIA A LA FORMACIÓ DEL PROFESSIONAL DE L'EDUCACIÓ

Més enllà del seu caràcter troncal, l'assignatura té un especial interès perquè tracta de garantir la competència dels futurs professionals de l'educació en l'atenció a la diversitat de necessitats educatives que presenta l'alumnat.

La diversitat de les aules i dels centres forma part essencial del fet educatiu. La democratització de l'ensenyament, l'allargament de l'escolaritat obligatòria i la participació i la continuïtat educativa òptima dels nens i nenes als centres educatius ha portat a la comunitat científica, educativa i a la societat en general a definir l'educació, en general, i a l'escola, en particular, com a inclusiva: treballant per la participació de tots i totes. En aquest repte -professional i social- l'assignatura de Bases Psicopedagògiques per a l'Educació en la Diversitat juga un paper fonamental.

L'assignatura de Bases Psicopedagògiques contribueix a l'aprehensió d'un marc teòric que permet interpretar

- els límits i les aportacions de l'anàlisi sociocultural
- els límits i les aportacions de l'anàlisi escolar i educativa,
- amb l'objectiu de reconèixer, optimitzar, dissenyar i reflexionar en torn a les estratègies de relació i participació generadores d'igualtat d'oportunitats, dintre i fora de l'àmbit escolar.

A la UAB, aquesta assignatura té algunes particularitats (com el canvi de nom de B.P. de l'Educació Especial -que mantenen moltes universitats- a B. P. per a l'Educació en la Diversitat). Una d'elles és que és compartida per professors i professores del Departament de Pedagogia Aplicada i de la unitat de Psicologia de l'Educació del Departament de Psicologia Bàsica, Evolutiva i de l'Educació. Cada departament fa un quadrimestre de l'assignatura. Aquesta decisió té la finalitat d'integrar els coneixements provinents d'ambdós camps (Pedagogia i psicologia) i així garantir la visió psicopedagògica que defineix l'assignatura.

Aquesta assignatura també presenta, per la seva globalitat i complexitat, una vinculació bàsica amb Sociologia de l'educació, Polítiques educatives i amb Antropologia de l'educació

2. OBJECTIUS, COMPETÈNCIES I CONTINGUTS A ASSOLIR.

En les graelles següent relacionem els objectius genenerals de l'assignatura amb el continguts i les competències del pedagog (a psicologia primer i a pedagogia en segon terme), per tal de mostrar com l'assignatura contribueix a la formació del pedagog i la pedagoga.

Objectius	Competències que s'hi relacionen	Continguts
1.- Potenciar la capacitat de situar-se en el procés de transformació cap a l'escola inclusiva (actituds i pràctiques). 5.- Entendre la necessitat de la cooperació entre els diferents agents (professional, familiar, comunitari) implicats en la tasca educativa. 6. Desenvolupar una metodologia de treball a l'aula que faciliti la participació, el treball cooperatiu, la recerca documental, l'elaboració acurada de treballs i la relació teoria pràctica.	9. de recerca i innovació educativa (exploració sistemàtic de contextos educatius adreçada a la producció de nous coneixements per al seu canvi i millora). 12. d'assessorament educatiu (proposa les condicions necessàries per a intercanviar informació i recursos entre diferents professionals, per tal de millorar o optimitzar una determinada realitat o procés educatiu). 6. de gestió de persones, grups i intergrups (promou i/o facilita dinàmiques i processos de desenvolupament i maduració individuals, grupals i intergrupals a partir de l'aplicació, animació, gestió i avaluació formativa de tècniques facilitadores i utilitza procediments vinculats al desenvolupament professional). 14. en desenvolupament de l'autoaprenentatge (desenvolupa habilitats de treball, d'estudi, d'investigació, tant personal com en d'equip i potencia la capacitat autocrítica necessària per reflexionar sobre la que es realitza per a generar noves accions. Suposa la maduració d'actituds com la flexibilitat, la imaginació, l'obertura a noves informacions, situacions i metodologies. Suposa també saber usar les possibles fonts d'informació i emprar si és necessari mitjans tecnològics per accedir a elles.	REPTES PER AL PROFESSIONAL DE L'EDUCACIÓ - Percepcions ,vivències i actituds per part de la comunitat escolar. Actituds constructives: confiança en les competències i en les possibilitats dels alumnes. La docència compartida com a eina de suport. - Percepcions, vivències i actituds per part de les famílies. El mestre com a mediador. - Percepcions vivències i actituds en l'entorn social. L'escola com impulsora d'una cultura de l'equitat i la participació. DESENVOLUPAMENT CURRICULAR INTERACCIÓ I PARTICIPACIÓ: del centre educatiu a la comunitat educativa
2.- Comprendre els conceptes que fonamenten l'atenció a la diversitat.	1. d'anàlisi de fenòmens educatius (identifica informació útil i rellevant sobre un fenomen educatiu per tal de disgregar les seves parts, organitzar-les i establir relacions i/o comparacions entre elles o amb altres elements a partir de criteris preestablerts).	MARC CONCEPTUAL I NORMATIU - Unicitat i diversitat en els àmbits personal i sociocultural. - Potencialitat i plasticitat del sistema nerviós. Interfuncionalitat. - Necessitats educatives. Necessitats educatives especials: identificació i avaluació. - Normativa en els àmbits internacional, estatal i
3.- Conèixer, entendre i respectar les característiques individuals resultants de factors biològics, culturals i socials, per tal de propiciar el màxim el desenvolupament de	2. d'adaptació de les accions educatives a contextos i situacions diverses (Adequa i optimitza els diferents elements d'una acció educativa al context en el qual aquesta es desenvolupa, d'acord amb els característiques biopsicològiques i socioculturals de les persones o col·lectius als quals va destinada).	

tots els infants sense discriminació.		autònic. LA PLURALITAT I LA DIVERSITAT DE LA SOCIETAT ACTUAL ELS PRINCIPIS EDUCATIUS DEL SEGLE XXI ESPECIFICACIÓ TERMINOLÒGICA: diversitat, diferència i desigualtat PERSPECTIVA OBJECTIVA I SUBJECTIVA: el valor de la interacció CLAUS D'INTERPRETACIÓ: les relacions i les barreres a la participació i l'aprenentatge
4.-Saber construir i aplicar criteris per intervenir i donar respostes a les necessitats educatives, mitjançant metodologies que promoguin la participació i l'aprenentatge de tots els alumnes.	4. en intervenció directa en processos educatius i formatius (Desenvolupament òptim dels processos d'ensenyament i aprenentatge d'acord amb els contextos i els grups de referència. Contempla els saber i els saber fer dels elements didàctics – organitzatius i psicopedagògics implicats en els processos d'ensenyament i aprenentatge en contextos diversos. Tot això acompanyat de l'actitud de recerca constant de noves estratègies metodològiques pertinents amb els grups i els contextos d'actuació. 7 de disseny d'accions educatives (estructurar de manera anticipada tots els elements necessaris per a desenvolupar una acció educativa en les condicions més adequades per als participants, el context institucional i l'entorn de referència.	CONDICIONS QUE PODEN COMPORTAR NECESSITATS ESPECÍFIQUES DE SUPORT - Contextos Socials. - Aprenentatges Instrumentals. - Transtorns de comportament i de relació. - Discapacitats intel·lectuals. - Discapacitats sensorials (visuals, auditiva, etc.). - Discapacitats motrius. - Altes capacitats. GESTIÓ I ORGANITZACIÓ

3. PLA DE TREBALL I HORES ESTIMADES

Les activitats proposades ho són des del punt de vista del treball que ha de realitzar l'estudiant. Han de possibilitar una formació intel·lectual i l'adquisició de capacitats necessàries per entendre l'organització dels centres educatius. Es consideraran activitats de 3 tipus:

1. Activitats de procés Ensenyament - Aprenentatge **presencial** (realitzades **a l'aula** sota la direcció de la professora):

- exposició temàtiques a càrrec de la professora
- exposicions dels estudiants individuals o grupals
- debats / estudi de casos
- cine fòrum
- examen

2. Activitats de procés Ensenyament - Aprenentatge **dirigit** (realitzades sota la direcció de la professora **fora de l'aula**):

- treball cooperatiu
- estudi de casos
- treballs individuals i en grup
- lectures orientades, reflexió i síntesis.
- tutories: presencials i virtuals
- reflexió a partir de vivències

3. Activitats de procés Ensenyament - Aprenentatge **autònom** (realitzades per l'estudiant **fora de l'aula**)

- estudi personal: preparació exàmens, organització d'apunts i/o material
- recerca d'informació d'ampliació
- lectures ampliació
- tutories lliures: individuals o en grup

E-A presencial	activitats	<i>Exposicions temàtiques</i>	<i>Exposicions estudiants</i>	<i>Examen</i>
	temes	Tots els temes	Tots els temes	Tots els temes
	estudiant	Assimila, relaciona, pren nota, pregunta, debat, valora, etc. la informació.	Presenta, exposa, debat, resumeix, contrasta, polemitza, ect.	Transfereix, resol qüestions, sintetitza, relaciona, recorda, etc.
	HORES	16	4	1'5
	professora	Explica, analitza, relaciona, sintetitza, valora, observa, motiva, dinamitza, resol dubtes, etc.	Observa, anima, valora, resumeix, dinamitza, resol dubtes, etc.	Resol dubtes.
	HORES	22	4	1'5

E-A dirigit	activitats	<i>Realització dels treballs proposats</i>	<i>Recerca d'informació i elaboració de material</i>	<i>Tutories presencials Del treball guiat</i>
	temes	Tots els temes	Tots els temes	Tots els temes
	estudiant	Resolt situacions, opina, pren partit, raona, justifica, resumeix, aprofundeix, cerca de nous coneixements etc.	Cerca material, sintetitza, elabora, redacta, compren, integra informació, aprofundeix, explica, etc.	Pregunta, aclareix aspectes, cerca més informació, debat, etc.
	HORES	21	12	1
	professora	Proposa, planifica, cerca material, elabora guies, etc.	Correcció treballs i activitats	Orienta, motiva, controla, assessora, corregeix, valora, resol dubtes etc.
	HORES	15	30	15
E-A autònom	activitat	<i>Estudi personal: preparació exàmens i auto organització del material</i>	<i>Recerca d'informació d'ampliació</i>	<i>Lectures d'ampliació Tutoria Lliure</i>
	estudiant	Recopila, resumeix, sintetitza, memoritza, transfereix, etc. la informació.	Complementa, amplia, contrasta, relaciona, etc. la informació.	Aclareix dubtes, amplia informació i la contrasta.
	HORES	10	10	2
	professora	Atenció de tutories, recerca de nous materials, preparació i correcció d'exàmens, coordinació altres professors, etc.		
	HORES	35		

2a part de l'assignatura

E-A presencial	activitats	<i>Exposicions temàtiques</i>	<i>Exposicions estudiants</i>	<i>Examen</i>
	temes	Tots els temes	Tots els temes	Tots els temes
	estudiant	Assimila, relaciona, pren nota, pregunta, debat, valora, etc. la informació.	Presenta, exposa, debat, resumeix, contrasta, polemitza, ect.	Transfereix, resol qüestions, sintetitza, relaciona, recorda, etc.
	HORES	15	5	5
	professora	Explica, analitza, relaciona, sintetitza, valora, observa, motiva, dinamitza, resol dubtes, etc.	Observa, anima, valora, resumeix, dinamitza, resol dubtes, etc.	Resol dubtes.
	HORES	25	5	5

E-A dirigit	activitats	<i>Realització dels treballs proposats</i>	<i>Recerca d'informació i elaboració de material</i>	<i>Tutories presencials Del treball guiat</i>
	temes	Tots els temes	Tots els temes	Tots els temes
	estudiant	Resolt situacions, opina, pren partit, raona, justifica, resumeix, aprofundeix, cerca de nous coneixements etc.	Cerca material, sintetitza, elabora, redacta, compren, integra informació, aprofundeix, explica, etc.	Pregunta, aclareix aspectes, cerca més informació, debat, etc.
	HORES	25	15	5
	professora	Proposa, planifica, cerca material, elabora guies, etc.	Correcció treballs i activitats	Orienta, motiva, controla, assessora, corregeix, valora, resol dubtes etc.
	HORES	10	10	5
E-A autònom	activitat	<i>Estudi personal: preparació exàmens i auto organització del material</i>	<i>Recerca d'informació d'ampliació</i>	<i>Lectures d'ampliació Tutoria Lliure</i>
	estudiant	Recopila, resumeix, sintetitza, memoritza, transfereix, etc. la informació.	Complementa, amplia, contrasta, relaciona, etc. la informació.	Aclareix dubtes, amplia informació i la contrasta.
	HORES	7	7	1
	professora	Atenció de tutories, recerca de nous materials, preparació i correcció d'exàmens, coordinació altres professors, etc.		
	HORES	30		

4. PREVISIÓ DE CALENDARI

1a part de l'assignatura

Distribució procés E/A presencial 1er semestre		
Set. 0	20 Setembre 1	E-A Presencial Presentació i explicació del programa: metodologia, avaluació, bibliografia. Filosofia Crèdits Europeus. Control del temps. Explicació del treball de camp . Formació de grups de treball
Set. 1	27 i 30 Setembre 2	E-A Presencial Exposició Tema 1: - Unicitat i diversitat en els àmbits personal i sociocultural. Terminologia bàsica Treball de lectura tutelat en petits grups. Treball dirigit en grup Tria del tema
Set. 2	04 i 07 Octubre 2	E-A Presencial - Potencialitat i plasticitat del sistema nerviós. Interfuncionalitat. Mapes conceptuals .

Set. 3	11 i 14 Octubre 2	E-A Dirigit - Normativa en els àmbits internacional, estatal i autonòmic. - Treball cooperatiu.
Set. 4	18 i 21 Octubre 2	E-A Dirigit - Exposicions del Treball cooperatiu. -Treball de terminologia bàsica.
Set. 5	25 i 28 Octubre 2	E-A Presencial - Necessitats educatives. Necessitats educatives especials: identificació i avaluació - Estratègies organitzatives i curriculars d'atenció a la diversitat
Set. 6	04 Novembre 1	E-A Presencial - Necessitats educatives. Necessitats educatives especials: identificació i avaluació - ACI
Set. 7	08 i 11 Novem. 2	E-A Dirigit - Necessitats educatives. Necessitats educatives especials: identificació i avaluació. - Modificacions
Set. 8	15 i 18 Novembre 2	E-A Presencial - Percepcions ,vivències i actituds per part de la comunitat escolar. Actituds constructives: confiança en les competències i en les possibilitats dels alumnes. La docència compartida com a eina de suport.- Percepcions, vivències i actituds per part de les famílies. El mestre com a mediador.- Percepcions vivències i actituds en l' entorn social. L'escola com impulsora d'una cultura de l'equitat i la participació. Debat
Set. 9	22 i 25 Novembre 2	E-A Presencial Estudi de cas: Dèficit Auditiu. Treball de camp sobre la temàtica (1 hora).
Set. 10	29 Novembre 2 2Desembre 2	E-A Presencial Estudi de cas: Dèficit visual. Treball de camp sobre la temàtica (2 hores).
Set. 11	festiva	
Set. 12	13 i 16 Desembre 2	E-A Autònom/Presencial Estudi de cas. Treball en grup (2 hores)

Set. 13	20 Desembre 1	E-A Presencial Cas pràctic. Entrega de treball de camp Treball personal per preparar l'exposició. (2hores)
Set. 14	10 i 13 Gener 2	E-A Presencial/dirigit Exposicions del treball de camp
Set. 15	17 i 20 Gener 1/1	E-A Presencial/dirigit Exposicions del treball de camp
Set. 16	24 i 27 Gener 2	E-A Presencial Dirigit Exposicions del treball de camp
Set. 17	31 gener 3 Febrer 2	E-A Dirigit Exposicions del treball de camp Preparació d'avaluació, guia d'estudi.

2a part de l'assignatura

Distribució procés E/A presencial 1er semestre		
Set. 0	28 - 1 Febrer 1	E-A Presencial Presentació i explicació del programa: metodologia, avaluació, bibliografia. Filosofia Crèdits Europeus. Control del temps. Explicació del treball individual i de grup . Formació de grups de treball i assignació de recursos
Set. 1	7 i 10 Març	E-A Presencial Exposició de continguts
Set. 2	14-17 Març	E-A Presencial Aplicació de continguts: premsa
Set. 3	21 i 24 Març 2	E-A Presencial Exposició de continguts

Set. 4	28 i 31 Març	E-A Presencial Aplicació de continguts:audiovisuals
Set. 5	4 i 7 abril 2	E-A Presencial - Exposició de continguts
Set. 6	18 i 21 abril	E-A Presencial -Aplicació de continguts: literatura científica
Set. 7	25 i 28 abril	E-A Presencial Exposició de continguts
Set. 8	2 i 5 Maig	E-A Presencial Presentació oral dels treball en grup
Set. 9	9 i 12 Maig	E-A Presencial - Presentació oral dels treball en grup
Set. 10	16 i 19 Maig	E-A Presencial - Presentació oral dels treball en grup
Set. 11	23 i 26 Maig	E-A Presencial - Presentació oral dels treball en grup
Set. 12	30 i 2 juny	E-A Presencial - Presentació oral dels treball en grup
Set. 13	6 i 9 juny	E-A Presencial Avaluacions de les exposicions

Set. 14	13 i 16 Juny	E-A Presencial Aplicació de Continguts: audiovisuals
Set. 15	20-23 juny	E-A Presencial/ Presentació i aplicació de continguts
Set. 16	27i 30 juny	E-A Presencial Dirigit Presentació i aplicació de continguts

5. AVALUACIÓ I ACREDITACIÓ DELS APRENENTATGES

Entenem que l'avaluació és quelcom que permet valorar la qualitat del treball que ha realitzat l'estudiant. També ens permet prendre la decisió sobre l'oportunitat de superar o no l'assignatura.

En el cas de la primera part de l'assignatura es tindran en compte els següents criteris:

	Activitats d'avaluació	
E/A PRESENCIAL	- Assistència, participació i implicació en les sessions presencials i tutories. - Presentar els apunts	10%
	Un examen de continguts bàsics i d'estudi de cas	30%
	Presentació oral del treball de camp	20%
E/A DIRIGIT	- Realització d'un treball de camp. - Assistència obligatòria de dues tutories.	40%

En el cas de la segona part de l'assignatura es tindran en compte els següents criteris:

E/A Presencial	Assistència i participació	10%
	Presentació de l' anàlisi dels materials treballats	
	Presentació oral per grups del treball realitzat en torn als recursos, serveis i programes de la xarxa del territori	10%
E/A Dirigit	Elaboració i assistència obligatòria a dues tutories de seguiment del treball individual	10%
	Elaboració de treballs en grup amb assistència obligatòria a dues	25%

	tutories presencials de seguiment	
	Elaboració i Presentació de l'examen	15%
	Participació obligatòria a l'aula virtual en el desenvolupament dels treballs individuals	25%
		5 %

La nota final de l' assignatura s' extraurà de la mitjana entre els resultats dels dos quadrimestres, partint sempre de la superació d' ambdós períodes.

6. MATERIALS

Bibliografia Bàsica:

1a part de l'assignatura

6.1 Materials didàctics

- Pautes de treball per l'elaboració dels treballs de cadascun dels Blocs Temàtics.
- Vídeos: L'Infant salvatge, Integració a l'escola
- Dossier transparències i Diapositives de Power Point utilitzades.
- Pautes per l'elaboració de les diverses activitats plantejades a l'aula.

6.2 Bibliografia

6.2.1 Bibliografia Bàsica

ARNAIZ, P. (2003). *Educación inclusiva: una escuela para todos*. Málaga: Aljibe.

AINSCOW, M. (1995) *Necesidades especiales en el aula. Guía para la formación del profesorado*. Madrid: Narcea.

AINSCOW, M. (2001) *Desarrollo de escuelas inclusivas. Ideas, propuestas y experiencias para mejorar las instituciones escolares*. Madrid: Narcea.

CAMILLERI, C. (1990) *Antropología Cultural y Educación*. París: Unesco..

DEVOS, G. (1981) *Antropología psicológica*. Barcelona: Anagrama.

GIMENO SACRISTAN, J. i PÉREZ GÓMEZ, A (1999) *Comprender y transformar la enseñanza*. Madrid: Morata.

GINÉ, C. (coord.) (1996) *Trastorns del desenvolupament i Necessitats Educatives Especials*. Barcelona: UOC.

HANNOUN, H. (1992) *Els ghettos a l'escola*. Vic: EUMO.

HARGREAVES, A. (1996) *Profesorado, cultura y postmodernidad. Cambian los tiempos, cambia el profesorado*. Madrid: Morata.

LÓPEZ MELERO, M. (2001) La cultura de la diversidad o el elogio de la diferencia y la lucha contra las desigualdades. En SIPÁN, A. (coord.) *Educación para la diversidad en el siglo XXI*. Zaragoza: Mira Editores.

MARCHESI, A. COLL, C. I PALACIOS, J. (2001). *Desarrollo psicológico y educación. 3. Trastornos de desarrollo y necesidades educativas especiales*. Madrid: Alianza Editorial.

MONEREO, C. I ALTRES (1998). *Instantànies. Projectes per atendre la diversitat escolar*. Barcelona: Edicions 62.

SALZBERGUER i cols. (1996) *L'experiència emocional d'ensenyar i aprendre*. Barcelona: Edicions 62 (Rosa Sensat).

STAINBACK, S i STAINBACK, W. (1999) *Aulas Inclusivas*. Madrid: Narcea.

Revistes

Revista de Educación Especial. Salamanca. Amarú.

Siglo Cero. Madrid: FEAPS.

Suports. Revista Catalana d'Educació Especial i atenció a la diversitat. Vic: Eumo.

Revista de Educación Especial. Málaga: Ediciones Aljibe.

International Journal of Inclusive Education. Taylor & Francis.

2a part de l'assignatura

Materials

a. Guia d'anàlisi del discurs dels mitjans de comunicació :

i. Material Audiovisual: "La Mina. Punt Zero", "Fills de dos Mons", "la sexualitat en el món de la discapacitat"

ii. Recull de premsa: El País, El Periódico, l'ABC, la Vanguardia i l'Avui

b. Dossier de textos seleccionats: teories de l'educació, els paradigmes en política educativa, Marc legislatiu en matèria educativa a Espanya i Catalunya, sistemes comprensius i sistemes selectius.

c. Guia per al treball individual

d. Guia per al treball en grup

BIBLIOGRAFIA PER TEMES

Conceptualització de la diversitat

Diferents marcs pedagògics per l'educació en la diversitat:

AINSCOW, M (1995) *Necesidades educativas especiales*. Madrid: Morata.

AINSCOW, M. (1997) Hacia una educación para todos: algunas formas posibles de avanzar. En ARNAIZ, P. y DE HARO RODRIGUEZ, R. (Eds.) *10 años de integración en España: análisis de la realidad y perspectivas de futuro*. Actas de la XXII Reunión Científica Anual de A.E.D.E.S. Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia. pp. 509-515

AINSCOW, M. (1999) Tendiéndole la mano a todos los alumnos: algunos retos y oportunidades. *Siglo Cero*, 30(1): 37-48.

- ABAJO, J.E., (1996) "La escolarización de los niños gitanos. El desconcierto de los mensajes doble-vinculares y la apuesta por los vínculos sociales y afectivos". *Aula de Innovación Educativa*, 47
- ALSINET, Josep; RIBERA, Montserrat (2000): "La relació entre els centres educatius i l'entorn" a M.M. ALDÁMIZ i altres *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 125-140
- BENLLOCH, M; FEU, M. T. i SELLARES, R. (2002). *Com fer escola de tots i per a tots*. Barcelona A. M. Rosa Sensat.
- BONAL, X. FERRER, X. i ESSOMBA, M. (2004) *Política educativa i igualtat d'oportunitats. Prioritats i propostes*. Barcelona: Ed. Mediterrània.
- CANEVARO,e.(1987) *Els infants que es perden al bosc* .Vic: EUMO
- CARMEN del L. (2000) "La atención a la diversidad: una cuestión de valores". *Aula de Innovación Educativa*, 90: 7-11.
- CARRASCO, S. (1997) "Usos y abusos del concepto de cultura" *Cuadernos de Pedagogía* 264 (monográfico: Hacia una educación multicultural)
- DEPT: ENSENYAMENT (2002) "Debat sobre el sistema educatiu català. Conclusions i propostes." *Sección III: Atenció a la Diversitat*. Conferència Nacional d'Educació. Barcelona: Servei de difusió i publicacions, Generalitat de Catalunya. pp: 71-109.
- GIMENO SACRISTAN, José (2000): "La construcción del discurso acerca de la diversidad y sus prácticas" en *Atención a la diversidad*. Barcelona, Graó (Claves para la innovación educativa, 6)
- GIMENO SACRISTAN I CARBONELL (2003) *El sistema educativo. Una mirada Crítica*. Barcelona: Praxis.
- LÓPEZ MELERO, M. (1997) La educación intercultural: el valor de la diferencia. En *La innovación del sistema educatiu, XV Jornadas Nacionales de Universidad y Educación Especial*. pp: 173-199.
- LÓPEZ MELERO, M. (2000) Diversidad y cultura: Una escuela sin exclusiones.
- SOTO, P. (1997) "Infants i joves africans a les escoles de Catalunya" *Perspectiva Escolar*, nº 219
- STENHOUSE, L. (1997) "Cultura y educación". Sevilla: Kikiriki Cooperativa Educativa.
- VVAA (2001) *Llengües ,ètnies i cultures a l'ensenyament*. Barcelona Ed, Grao 23
- Monogràfic. "Interculturalitat i Escola" Tema del curs 2000-01: Elements d'acció educativa, Guix (9 números, VVAA)
- Monogràfic (1993) *Educación en la diversidad. Cuadernos de Pedagogía* 212.
- Monogràfic (1997) *Hacia una educación multicultural Cuadernos de Pedagogía* 264

Organització i gestió

El tractament pedagògic de la diversitat en l'organització i la gestió escolar

- GAIRÍN, Joaquín (1998): "Estrategias organizativas en la atención a la diversidad" *Educación*, 22-23, pp. 239-267
- ILLÁN ROMEU, N, i ÁLVAREZ TERUEL, J. (1999) "La atención a la diversidad y los departamentos de orientación" *Revista de Educación Especial* 25: 99-125. Málaga: Aljibe.
- LABORDA, C. i ESSOMBA M. A. (1999) Políticas educativas de atención a la diversidad y su implementación en los centros de enseñanza. En *Actas XVI Jornadas de Universidades y Educación Especial*. Almería.
- MASSIP, Maria (1995): "L'equip educatiu: instrument per atendre la diversitat de l'alumnat" *Guix*, 217, pp. 51-56.
- PUIGDELLIVOL, I. i AGUADE, I. (1998) "L'atenció a la diversitat en els procediments". ÁGORA, Pedagogía X Jornades Pedagògiques. Barcelona: Centre Cultural Pineda.
- WANG, M. G. (1998) *Atención a la diversidad del alumnado*. Madrid: Narcea, S. A. de Ediciones.

Desplegament curricular

El tractament pedagògic de la diversitat en el desplegament del currículum

- ALDÁMIZ-ECHEVARRÍA, M. Del Mar i altres (2000): Les adaptacions curriculars a M.M. ALDÁMIZ i altres *a Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 57-90.
- BOOTH, T. et al. Eds. (1992) *Curricula for diversity in education*. Londres: Routledge & The Open University.
- CELA i altres (1997) *El tractament de la diversitat en la etapa infantil i primària*. Barcelona: Dossier Rosa Sensat.
- COMPANY, M. (1997) *Una escola per a tots*. Barcelona: Edicions 62 (Rosa Sensat).
- ZABALA, Antoni (1995): *La pràctica educativa. Com ensenyar*. Barcelona, Graó (pp. 137-166).
- JORBA, J.; CASELLAS, Ester (1996): *La regulació i l'autoregulació dels aprenentatges*. Barcelona, ICE UAB (pp. 83-91, 101-105).

Intervenció a l'aula

El tractament pedagògic de la diversitat en les metodologies de treball i en la contextualització dels ensenyaments i dels aprenentatges

AGELET, J.; BASSEDAS, E. i COMADEVALL, M. (1997): "Algunos modelos organizativos, facilitadores del tratamiento de la diversidad, y alternativos a los agrupamientos flexibles" a *Aula*: 61 pp. 46-50.

ANTÓN, M. i MOLL, B. (2001), *Educación Infantil. Orientaciones y Recursos (0-6 años)*. Madrid: CISS-Praxis.

LABORDA, C. (1998) El trabajo cooperativo como herramienta de atención a la diversidad dentro del aula ordinaria. En *Actas XV Jornadas de Universidades y Educación Especial*. Oviedo: Servicio de Publicaciones Universidad de Oviedo. pp: 575-580.

MONEREO, C. I altres (1998) *Instantànies, Projectes per atendre la diversitat educativa*. Barcelona: Edicions 62, (Rosa Sensat)

PUJOLAS, P. (2002) *Aprendre junts alumnes diferents. Els equips d'aprenentatge cooperatiu a l'aula*. Vic: Ed, Eumo,

MASSIP, Maria; RIGOL, Albert (2000): "L'aula, escenari de la diversitat" en ALDÁMIZ, M. M. i altres a *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 13-35.

NOTÓ, C. (2000): "Els suports a l'aula" a M.M. ALDÁMIZ i altres a *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona, Graó, pp. 37-56

VVAA. *Com ens ho fem? Propostes per educar la diversitat*. Barcelona: Graó 119.

ADRECES ELECTRONIQUES D'INTERÈS

- Index for inclusion: developing learning and participation in schools <http://inclusion.uwe.ac.uk/csie/indexlaunch.htm>
- Una educación de calidad para todos y entre todos. Propuestas para el debate. www.mec.es
- Programa d'Educació 2004-2007 www.xtec.es /escola oberta/ Serveis educatius
- Generalitat de Catalunya: www.Gencat.es
- LIC, Pla per la Llengua i la Cohesió Social www.gencat.net/ense/conthome/pdf/pla_lic.pdf
- Drets i deures dels immigrants. Ajuntament de Barcelona www.bcn.es/serveispersonals

Serveis i recursos

- Associació cultural Ibn Batuta: www.pangea.org/ascib
- CIIMU: Consorci Institut d'Infància i Mon Urbà www.ccimu.org
- CIRD: Centre Municipal d'informació i recursos per a les dones. www.bcn.es

- Entrecultures: Programa per a l'educació Intercultural de la Fundació Jaume Bofill
www.jbofill.org/entrecultures
- Proyecto Atlántida: Aulas construidas entre todos (xarxa d'escoles)
www.proyecto-atlantida.org.
- Revista juvenil interdisciplinar. Exemple penjat , sobre el tema de les migracions, com a recurs per les diferents àrees curriculars de l'ESO www.xtec.es/escola/migracions/pdf/migra.pdf
- SEDEC: Servei d'Ensenyament del Català www.xtec.es/sedec/index.htm
- S.O.S Racisme Catalunya: www.sosracisme.org

VIDEOS

Fills de dos móns. 30 minuts. TV3

La integració a Debat. 30 minuts. TV3

Una clase dividida. W. Peters, Ch. Coob, D. Edmons (1985)

Una nana para Hamza. La educación infantil un lugar de encuentro. (2004)

Interculturalitat. L'Acollida. CEIP Baldiri Reixac. Programa Formador de Formadors en el camp de l'interculturalitat

La diversitat a l'escola. CEIP Pompeu Fabra. ICE-UAB.

La Casa del Colors. IMEB, Barcelona.

Projecte Context Infància. IMEB, Barcelona.

Ciutats educadores. Comuna de Bolonia. Centre de Recursos Ciutat Educadora, Barcelona
